

Socialdepartementet

Dnr s2023/02794

Remissvar: Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40)

Stiftelsen Friends (nedan Friends) är en barnrättsorganisation som arbetar mot mobbning, kränkningar och diskriminering – i skolan, inom idrotten och i digitala miljöer. Friends har beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet *Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen* och vill utifrån sitt uppdrag lämna följande yttrande.

Övergripande synpunkter

Friends välkomnar utredningen och anser att den genomgående har ett tydligt barnrättsperspektiv och höga ambitioner. Strukturen med mål och insatsområden är väl genomtänkt. Friends vill särskilt lyfta att utredningen på ett föredömligt och gediget sätt har tillvaratagit barns rätt att komma till tals. Friends ser med glädje att utredningen både har inhämtat barns röster genom organisationer som möter barn, men också själva träffat barn med egna relevanta erfarenheter - både enskilt och i grupp. Det är Friends förhoppning att såväl framtida direktiv som utredningar tar efter detta som en modell att arbeta efter.

Sammanfattning av Friends ställningstaganden

Friends *tillstyrker* utredningens förslag:

1. Att Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande.
2. Åtgärder som föreslås i syfte att säkerställa barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning.
3. Att etablera barnrättsbyråer med oberoende barnombud.

Mot bakgrund av Friends uppdrag vill vi särskilt kommentera utredningens bedömning i 10.3.5 där Friends anser att det är beklagligt att utredningen inte lämnade några förslag på skolområdet. Det hade varit lämpligt med ett förslag till regeringen att gå vidare med förslaget om en överflytt av diskrimineringsärenden till BEO.

Uppdrag 1: Att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomekanism

Utredningens förslag:

Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande.

En ratificering av tilläggsprotokollet förutsätter inga ändringar av svensk lag. En ratificering är av större vikt och ska därför godkännas av riksdagen i enlighet med 10 kap. 3 § regeringsformen. Regeringen bör därför inhämta riksdagens godkännande i frågan.

Sverige bör även tillerkänna barnrättskommittén behörighet att ta emot mellanstatliga klagomål i enlighet med tilläggsprotokollet. Regeringen bör därför också inhämta riksdagens godkännande till en viljeförklaring enligt artikel 12 punkt 1 i tilläggsprotokollet.

Sverige bör inte utnyttja den möjlighet som anges i artikel 13 i tilläggsprotokollet att neka barnrättskommittén behörighet avseende systemet för utredningsförfarande vid allvarliga eller systematiska kränkningar.

Friends tillstyrker utredningens förslag om att Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande.

En ratificering av det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen skulle innebära att barn inte endast innehar egna mänskliga rättigheter, utan också kan få sina rättigheter tillgodosedda. En ratificering skulle leda till ett synliggörande av brister i våra nationella system som efter åtgärder kan skapa ett starkare system utifrån ett barnrättsligt perspektiv. Liksom utredningen påpekar, skulle en ratificering vidare sannolikt bidra till en ökad kunskap och en kompetenshöjning avseende tolkning och tillämpning av barnkonventionen och de två tilläggsprotokollen som Sverige tidigare ratificerat. Trots att Sverige varit anslutet till barnkonventionen i många års tid och att den utgör svensk lag sedan 2020 ser vi ännu brister avseende just den praktiska tillämpningen av konventionen. Många av dessa brister framkommer också i de samtal med barn som genomförts inom ramen för utredningen. Med detta sagt vill Friends ändå beröra och bemöta de argument mot en ratificering som utredningen redogör för och som tas upp i det särskilda yttrandet.

En sådan är att det finns brister i FN-kommittéernas hantering av klagomål såsom långa handläggningstider och felaktigheter i utlåtanden hos kommittéerna. Friends menar, i likhet med utredningen, att dessa brister inte kan anses utgöra ett så stort problem att Sverige ska avstå från att ratificera protokollet. Istället kan Sverige, efter att ha tillträtt

protokollet arbeta för att påverka att utvecklingen av hanteringen av klagomål som hanteras av barnrättskommittén förbättras. Brister i hanteringen av ärenden är vidare något som inte hindrat Sverige från att ansluta sig till individuella klagomålsförfaranden avseende till exempel konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor samt konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det är Friends ståndpunkt att påtalade brister inte är tillräckliga för att frånta barn möjligheten att, som en yttersta garant, kunna utkräva sina rättigheter i ett individuellt klagomålsförfarande.

Avseende bristen "långa handläggningstider" vill Friends lyfta att barn inte sällan drivs av att kunna hjälpa andra barn. Det är tydligt i vårt arbete med barn och unga och något vi också hör från andra civilsamhällesorganisationer som möter barn. Så även om en process inte alltid löser ett barns egen situation, på grund av en lång handläggningstid, så kan den hjälpa andra barn som hamnar i liknande situationer.

En annan risk som redovisas är den att en ratificering skulle kunna väcka falska förhoppningar hos barn. Friends menar att denna farhåga inte utgör ett skäl till att *inte* ge barn möjlighet att klaga. Det handlar istället om att ge barn korrekt och tydlig information - liksom vi måste göra i många andra fall av barns liv. Vi ska inte skydda barn från ett deltagande, vi ska skydda barn i deltagandet.

Slutligen vill Friends beröra ett argument som undertecknarna av det särskilda yttrandet framför - nämligen det att barnrättskommitténs i sina avgöranden gör "*extensiva ställningstaganden som ligger långt ifrån den syn som statsparter med gott anseende på MR-området intar i grundläggande frågor*". Utan att veta vilka statsparter som åsyftas eller vilka grundläggande frågor som menas, vill Friends framföra något vad gäller tolkningen av barnkonventionen samt barnrättskommitténs mandat att tolka konventionen.

När det gäller bestämmelser i konventioner om mänskliga rättigheter har konventionskommittéerna kommit att tillämpa en dynamisk tolkning – vilken innebär att tolkningen av rättigheterna kan komma att utvecklas med tiden.¹ En tolkning som gör det möjligt att beakta den sociala, kulturella och ekonomiska utvecklingen i samhället, något som är nödvändigt för att rättsutvecklingen ska få framåt. Detta gäller även barnrättskommittén som framhållit att barnkonventionen är ett levande instrument.² Genom artikel 43 i barnkonventionen har vidare barnrättskommittén ett mandat att tolka barnkonventionen. Regeringen har uttalat att barnrättskommitténs rekommendationer och allmänna kommentarer utgör ett stöd och en vägledning vid tolkning och tillämpning av konventionen. Regeringen har också uttalat att barnrättskommitténs uttalanden har fått en relativt stark ställning som tolkningsmedel för såväl nationella som internationella domstolar.³ Vi menar därför att barnrättskommittén har ett tydligt mandat att tolka barnkonventionen samt att kommittén ska vara drivande i att barnkonventionen utvecklas dynamiskt över tid.

---

¹ Se t.ex. prop 2017/18:186, sid 84.

² CRC/C/GC/8, p. 20.

³ Prop 2017/18:186, sid 84

Således är det enligt oss korrekt att barnrättskommittén i sina avgöranden kan komma att göra så kallade "extensiva ställningstaganden".

Sammanfattningsvis är det Friends övertygelse att de redovisade bristerna inte under några omständigheter överväger fördelarna med en ratificering av det tredje tilläggsprotokollet.

Uppdrag 2: Att föreslå åtgärder som säkerställer barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning

Friends välkomnar samtliga förslag och åtgärder i deluppdrag två och välkomnar särskilt att utredningen lämnar förslag för den grupp av barn som idag har särskilt svårt att utkräva sina rättigheter – barn som saknar trygga vuxna som förmår att tillvarata barnets intressen. Utifrån Friends uppdrag så vill vi dock närmare kommentera följande bedömning:

Utredningens bedömning:

Utredningen lämnar inte något förslag som rör klagomålshandlingen på skolområdet och inte heller i övrigt avseende de skolspecifika problem och begränsningar som har identifierats. Bedömningen är att frågorna fångas upp av andra pågående utredningar och uppdrag samt att den nyligen reviderade klagomålshandlingen i skolan behöver utvärderas i ett senare skede. De brister som beskrivs avseende behov av kunskap och information av mer generell och övergripande karaktär behandlas i kapitel 11.

Friends beklagar att utredningen inte lämnar något förslag som rör klagomålshandlingen på skolområdet. Friends anser att utredningen borde ha föreslagit att regeringen går vidare med förslaget om en överflytt av diskrimineringsärenden till BEO.

Sverige har under det senaste decenniet gått från att vara ett föregångsland i arbetet mot mobbning, kränkningar och diskriminering till att bli sämst i Norden. Förekomsten av mobbning och kränkningar har fördubblats de senaste tio åren⁴ och barn har aldrig tidigare rapporterat så höga nivåer av psykisk ohälsa som nu⁵.

Utredningens kontakter med barn visar också på en problematik för barn med funktionsnedsättningar att utkräva en skolgång som är tillgänglig och anpassad för dem.

⁴ [Friendsrapporten-2022 WEBB.pdf](#)

⁵ [Friendsrapporten 2023 WEBB.pdf](#)

Vidare har barn i utredningen vittnat om kränkningar och övergrepp i skolan som inte hanterats på ett fullgott sätt. Utredningen beskriver också de problem och begränsningar som framkommit avseende barns möjligheter att få en upplevd rättighetskränkning prövad.

Det är således av hög prioritet att se över barns klagorätt på skolområdet där vi ser tre huvudsakliga problem:

1. Eftersom kränkningsformerna diskriminering och kränkande behandling är väldigt lika är det svårt att veta när det är skollagens regelverk som ska användas och när det är diskrimineringslagens dito som ska tillämpas. Det är Friends uppfattning att barn som utsatts för mobbning, kränkningar och diskriminering hamnar ofta mellan stolarna när Barn- och Elevombudet och Diskrimineringsombudsmannen hänvisar till den andra instansen. Frågan om det är kränkningar eller trakasserier som ett barn blivit utsatt för är ofta oväsentlig för det enskilda barnet.
2. Regelverken är lika i fråga om de handlingar som regleras men olika i fråga om de sanktioner som ansvariga tillsynsmyndigheter har möjlighet att tillämpa – samt i fråga om de ersättningsbelopp som enskilda elever kan tilldömas om en huvudman bedömts ha åsidosatt sina skyldigheter. Detta gör att det kan uppstå situationer där det är ”bättre” för elever att bli utsatta för kränkande behandling än att bli utsatta för diskriminering och vice versa.
3. Barn som fyllt 16 år kan föra sin egen talan i mål och ärenden enligt skollagen och kan således initiera ärenden och kommunicera med BEO utan vårdnadshavares medgivande och insyn. Detta är dock inte möjligt i diskrimineringsärenden som kräver vårdnadshavares medgivande för alla barn under 18 år. Detta gör att barn som av olika anledningar inte har vuxna som tillvaratar barnets rättigheter inte har samma möjlighet att få upprättelse.

Elever vars rättigheter har kränkts måste ha lika möjligheter till att driva frågan och få ett likvärdigt stöd och upprättelse - oavsett vilken myndighet som ”äger frågan”.

Friends håller visserligen med utredningen om att det är för tidigt att avgöra om lagändringen som i skollagen under 2022 som innebär en förskjutning av ansvaret till skolans huvudman, har fått avsedd effekt. Men om en elev inte är nöjd med huvudmannens hantering av ärendet kvarstår problematiken som redogjorts för ovan. Det vill säga att ärendet kommer hanteras olika beroende på vilken myndighet som har att hantera det.

Utredningen om vissa frågor i diskrimineringslagen (SOU 2020:79) innehåller ett förslag om att flytta över alla ärenden som rör diskriminering och trakasserier från DO till Skolinspektionen/BEO. Utredningen överlämnade sitt delbetänkande till regeringen i december 2020. Sedan dess har ingenting hänt. Det hade därför varit ett ypperligt läge för denna utredning att föreslå till regeringen att gå vidare med förslaget om en

överflytt av diskrimineringsärenden till BEO. Något som Friends liksom många andra remissinstanser förespråkade.

Alldeles oavsett är det Friends uppfattning att det behövs en genomgripande informationsinsats krävs – så att alla barn får tillgång till anpassad information om hur och vart de kan vända sig när rättigheter har kränkts. Detta gäller särskilt den grupp av barn som saknar resursstarka vårdnadshavare som kan hjälpa barnet att navigera rätt. Friends ser därför positivt på utredningens förslag om att Barnombudsmannen får i uppdrag att tillhandahålla information om barns klagomöjligheter inom olika områden (11.5.4).

Uppdrag 3: Barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud

Utredningens förslag:

Regeringen fattar beslut om en förordning om statsbidrag till en försöksverksamhet med barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud.

Socialstyrelsen blir ansvarig myndighet för beslut om bidrag och får i uppdrag av regeringen att, i dialog med bland annat Barnombudsmannen och länsstyrelserna, samordna och utvärdera försöksverksamheten med barnrättsbyråer som bedriver verksamheten oberoende barnombud.

Friends tillstyrker utredningens förslag om att stegvis etablera barnrättsbyråer med oberoende barnombud.

Rättigheter såsom de konstrueras i olika lagar bygger på att det finns en aktör som inte enbart känner till sina rättigheter utan också är motiverad och kapabel till att utkräva dem – genom myndighets- eller domstolsprocesser. Den typen av aktör tillhör inte sällan socioekonomiskt starka samhällsskikt. Därför måste det finnas en samhällsfunktion dit alla barn oavsett socioekonomisk status och tillgång till trygga vuxna kan vända sig när det offentliga brister. Det är positivt att utredningen erkänner att det finns barn som samhället inte förmått hjälpa liksom att målgruppen för det stöd som erbjuds av barnombud är till för just dessa barn - som av olika anledningar saknar stöd från vuxna i sin närhet eller som utsätts för våld och kränkningar inom ramen för de verksamheter som är avsedda att ge dem skydd och stöd. Det är glädjande att utredningen särskilt har lyssnat till barn och unga som har egna erfarenheter av att hantera svåra livssituationer och som försökt utkräva sina rättigheter i kontakt med myndigheter och domstolar.

Friends välkomnar utredningens förslag om en försöksverksamhet med statsbidrag genom en förordning till barnrättsbyråer med oberoende barnombud samt att Socialstyrelsen blir den ansvariga myndigheten med uppdrag att samordna och utvärdera försöksverksamheterna.

Friends ser att denna typ av reform, som en etablering av barnombud innebär, givetvis måste ske parallellt med att befintliga samhällsinsatser stärks och utvecklas. Liksom utredningen ser vi dock att det trots en sådan utveckling alltid kommer att finnas barn som faller mellan stolarna. Friends vill i detta sammanhang betona att ett barnombud inte på något sätt tar över eller minskar det offentliga ansvaret som åligger myndigheter, utan verkar jämsides som ett extra skyddsnet där och när det allmänna brister.

Friends vill särskilt markera vikten av barnombudets oberoende ställning. Oberoendet krävs för att ett barnombud ska kunna verka som ett komplement till det allmänna samt utgöra en brygga mellan det enskilda barnet och det offentliga. Genom befintliga barnombudsverksamheter såsom Barnrättsbyrå och Maskrosbarn är det redan bevisat att detta är fullt möjligt. Genom oberoendet kan barnombudet på ett helt annat sätt än offentligt anställda inta barnets perspektiv och agera i lojalitet med barnet. Avsaknaden av makt hos barnombudet skapar dessutom helt andra förutsättningar till att skapa en förtroendefull relation till barnet – som inte sällan har en misstro mot myndigheter. Ovan nämnda organisationer har visat att ett förtroende som förvaltas på rätt sätt kan leda till en minskad konflikt mellan ett barn och en myndighet vilket stärker förtroendet och återskapar tilliten till instanser såsom socialtjänsten och till samhället i stort. De farhågor som lyfts i utredningen behöver således inte realiseras om arbetet genomförs på det sätt som dessa organisationer redan gör. Ett arbete som utvecklats under många års tid. Deras erfarenheter är ovärderliga i arbetet att etablera fler barnombudsfunktioner runtom i landet.

Friends vill vidare lyfta vikten av att barnombuden utgör funktioner dit barn kan vända sig med alla typer av frågor och rättigheter utifrån hela barnkonventionen och att det inte etableras olika barnombud med olika inriktningar. Detta för att inte skapa ytterligare stuprör och för barnet förvirring kring vilken aktör en ska vända sig till – med risken att bli hänvisad någon annanstans. Detta kräver att barnombuden besitter såväl bred och gedigen kunskap som professionalitet och inte minst erfarenhet av de system som de ska hjälpa barn att navigera i.

Friends instämmer i utredningens bedömning om att det på sikt ska finnas barnrättsbyråer i varje län snarare än i varje kommun. Vi ser risker med att utveckla små fragmenterade verksamheter som saknar erforderliga erfarenheter, kunskap och rätt kompetens.

Friends vill slutligen understryka vikten av att det oberoende barnombudets roll och uppdrag tydligt beskrivs i Socialstyrelsens föreskrifter så att implementeringen blir

likvärdig och i slutändan hjälpsam på riktigt för barn och unga som är i behov av ett barnombud.

Föredragande i ärendet har varit barnrättsjuristen Isabella Kim.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'M. Frankel', written in a cursive style.

Maja Frankel
Generalsekreterare, Stiftelsen Friends